

Васил Самоковлиев

Преводачът е **духовен мост** между две култури

„Спокойно мога да поема пътя към ангелите, защото зная, че ще оставя нещо след себе си“, казва един от най-добрите ни преводачи на чешка литература Васил Самоковлиев. Наследник на стар гръцки род и чувствителни българи, Васко Златоусти носи в себе си философията на древните елини, славянския дух на българите и приема мисията на духовен мост между две култури. Но както казва самият той: „Какво значение има каква кръв носиш – важното е какъв човек си“.

ПЪТЯТ КЪМ БОХЕМИСТИКАТА

Бохемист станах от честолюбие. Като кандидатствахме в Софийския университет и аз умувах за славянска филология, една позната каза: „Там влизат само трима мъже – тебе ли ще приемат?“. Това ме амбицира и кандидатствах. След опиянението, че съм приет в Софийския университет, се сблъсках с безумен хаос в обучението ни по чешки - липсваха учебници, учебни помагала, а и толкова много материал ни изсипаха върху главата всеки ден, та чак изпитах неприязън, че не мога да се справя и започнах да губя интерес. Освен това много ни тормозеха с произношението – учехме наизуст текстове и детски стихчета като папагали. И на мен чешкия не ми хареса. Страшно ми пречека меките „ди, ти, ни“, все едно „ний сме от далиеко и говорим миеко“, пък и дългите гласни, дори ни дирижираха, за да кажем „сви-и-и-и-та-а-а-ни-и-и-и“. През лятото на 1967 г. ни изпратиха на езикова практика в Прага. И тогава стана преломът. Влакът ни изсипа на гарата, където ни посрещнаха колеги от Карловия университет. Подробности не помня, защото бях като омагьосан. Прага толкова ми хареса, а и чехите (най-вече естествено чешките!), че реших да не се отказвам от чешката филология.

Следващата година вече имам семейство и започнах работа като екскурзовод в „Слънчев бряг“. След стреса на първия месец, в който заеквах и в главата ми имаше само падежи и „взорове“, установих, че съм открил себе си. Макар че чешкият ми по онова време не бе много на ниво, се справях. Харесвах чехите и те ме харесваха. Тогава бяха други – чисти, спретнатички, усмихнати, мили и искрено ми се радваха. Бях младо момче, мургаво, местно, което полага големи усилия да проточва дължини, да спазва падежните окончания... Като завърших, веднага получих шанс да преподавам в Бургаския институт по туризъм. Там доусъвършенствах чешкия си, защото хвърлих много повече усилия, отколкото като студент. Макар да имам твърде приличен, интелигентен чешки, до

ден днешен ме улавят в спестени дължини или в колебания между някои управления на глагола.

ТРИ ПАРАЛЕЛНИ ЖИВОТА

Знае се, че в библейски времена хората са живеели по 300-400 години. После Бог ни е отнел шанса да живеем тъй дълго, навярно заради греховете ни. Само на „праведници“ е дал възможност да живеят повече от 100 години, но в паралелни живота. Греховете ми май няма да са от най-тежките, защото аз живея и досега три пълноценни, осмислени, красиви живота: като педагог, преводач и екскурзовод. След екскурзоводството се „открих“ в преподаването. Страшно ми допадна тази професия. Всъщност бях готов за нея още от дете. Докато другите момчета от махалата тичаха подир топката, аз събирах по-малките и им четях приказки или им разигравах куклен театър. Изминах пътя на педагогиката, познах удоволствието от това да умееш да даваш. Имах прекрасни студенти, много от които днес са мои приятели. Преподавал

съм и български език на гръцки студенти, които сега са лекари. Много съм давал, но и много получих. Това ми е единият живот, с който май вече приключих. Останаха ми другите два – преводът и екскурзоводството, които вероятно ще вървят ръка за ръка до последните ми дни. Като човек съм прекалено взискателен – най-вече към себе си. Иначе много си се харесвам, (нали съм

зодия Лъв), но пък направя ли нещо, което не харесвам, много се мразя. За преводите си мисля, че нямам основание да се мразя. Те са най-голямата ми радост, голямото ми щастие, истинският ми живот. Спокойно мога да поема един ден пътя към ангелите, защото зная, че ще оставя нещо след себе си.

Казват, че истинският мъж трябва да остави след себе си мъжка рожба (уви, не успях...) и да посади дърво. Дървета съм съдил и продължавам да съдя, но вместо мъжка рожба съм направил преводи на прекрасни книги. Знам, че дълги години те ще се преиздават, защото съм превеждал предимно класици. И това ми дава чувство на удовлетворение, че не съм живял напразно.

ТЕАТЪРЪТ В ЖИВОТА МИ Е ПРОТИВЕН

Обичам театъра. Някога дори мечтаех да стана актьор, играех в студентския театър на СУ, един сезон и в театър „4+4“ на известния с експериментите си голям режисьор и педагог Николай Георгиев. Там например съм играл, танцувал и пял с Камелия Тодорова, тогава съвсем млада, никому неизвестна. Не издържах дълго, убедих се, че ми е поскъпа сцената пред черната дъска. Там повече от четвърт столетие съм „играл“ себе си. Театърът в живота ми е противен. Мразя лицемерието, фалша, лъжата, завистта, злобата. Щастлив съм, че Господ ми ги е спестил. Не познавам чувството на завист и злобата. Изпитвам радост от успехите на другите и съм щастлив, че падна ли, имам силата да стана, да забравя злото и да продължа. Мисля, че съм един истински щастлив, реализиран човек, както в личен, така и в професионален план. Обичам да се самонаблюдавам и да се самоиризирам. Не ми липсва и чувство за хумор. Положил съм усилия да завърша чешка филология, да се наредя сред първите бохемисти на България. Сам научих гръцки, защото исках да правя паралел между българския и гръцкия, когато преподавах на гръцки студенти. Постепенно го усъвършенствах и сега мога да кажа, че се препитавам с гръцки и за първи път изпитвам удовлетворението, че моите професионални

качества са достойно оценени и финансово. Смятам, че който уважава себе си, винаги и навсякъде трябва да се стреми да постигне най-доброто, да крачи в първите редици. Мисля си, че притежавам качеството да знам какво мога и какво не мога. Вече знам кой съм, откъде ида и накъде съм поел.

ПРЕВОДЪТ Е ВЪЗТОРЖЕН МАЗОХИЗЪМ

В превода няма ни пари, ни слава. Преvodът е само любов, или както казва една преводачка от руски – възторжен мазохизъм. Ти го правиш, защото го обичаш и доброволно се подлагаш на изумителни мъки. Стига ти тесният кръг от хора, които обичаш, да могат да прочетат това, които ти си прочел в оригинал. Приемаш мисията на духовен мост между две култури. Преvodът е нещо много интимно. Трябва да го осмислиш, книгата да мине през цялата ти психика, да заживееш с текста. Това е изключително трудно изкуство, а за всяко изкуство се изисква талант. На много места посредствеността може да се прикрие, но при превода се вижда – черно на бяло. Не зная колко талантлив преводач съм, но зная, че съм изключително почтен към авторите. Стремя се максимално да съхраня стила, атмосферата и хумора на автора, красотата на словото му, а не да превеждам със собствения си стил и израз. Казват, че преvodът е като жена, ако е красива не е вярна, ако е вярна не е красива. Аз съм за красивата и вярна жена.

Най-голямото удоволствие на преводача е общуването с книгата, която превежда. Аз наистина живея с книгата, която превеждам. Представям си визуално героите, сънувал съм как общувам с тях, плакал съм, че ми загива героят. Това ми е помагало да преживявам трудните моменти в живота си. Бил съм заобиколен от завист, от злоба, опитвали са се да ми пречат. Не съм се стремил към кариера, затова и не съм влизал в партийни структури – преводачът или може, или не може. Имах късмет и на редактори. Любима редакторка ми е доц. Анжелина Пенчева, според мен най-добрата преводачка на

чешка литература в България. С нея сме прекрасен тандем. Не съм лесен за редакторите, като човек съм едро скроен и често ми се изплъзват някои технически детайли. Обичам колегите си преводачи. В Пловдив има Дружество на преводачите. Бях негов председател от 1988 г. до 1996 г. Веднъж в годината правехме бал на преводачите, имахме хор „Преводачки-подмазвачки“, аз им бях главен диригент, пишехме пародийни стихове по популярни песни, страхотно се забавлявахме. За съжаление в България изчезват добрите преводачи – отиват си един по един. Младото поколение не проявява интерес. Сигурно защото това е ниско платена работа.

ГОЛЕМИТЕ ЧЕШКИ ПИСАТЕЛИ ЧАПЕК, ВАНЧУРА, ПАРАЛ, ХРАБАЛ, И КУНДЕРА

Първият ми преvod е „Самотният мъртъв мъж“ на Вацлав Ербен. Заглавието ми предложиха от издателство „Хр. Г. Данов“, книгата е криминално-пародийна, допадна ми заради иронията и хумора на автора. За съжаление повечето книги на Карел Чапек и Ярослав Хашек, които много обичам, бяха преведени. Но попаднах на последния, недовършен роман на Чапек „Животът и творчеството на композитора Фолтин“. Преведох го с огромно удоволствие. Оттогава ползвам фразата „фолтинов комплекс“. Става дума за хора, които са с болни амбиции в сферата на изкуството и които искат на всяка цена да изпъкнат, но не защото изпитват вътрешна необходимост да правят изкуство, а за да обират облаги и овации.

За „Хр. Г. Данов“ преведох за първи път Владимир Парал. По времето на соцерата в Чехословакия двете големи имена бяха Храбал и Парал. Парал е изключително интересно, някак усамотено явление в съвременната чешка литература. Писател, познавач на времето си, с поглед над нещата и с ирония. „Младият мъж и белият кит“ е на разговорен чешки, много динамичен и близък до съвременния език. След като излезе, веднага получих предложение от „Народна култура“ да преведа още три книги на Парал. После моите

преводи сякаш бяха урочасвани – направя преvod, той се хареса от редактори и издатели, а после не излиза. Два от романите на Парал „Панаир на изпълненото желание“ и „Интимна вихрушка“ бяха публикувани едва след 20 години в поредицата на „Бохемия клуб“. Владислав Ванчура беше неизвестен на българския читател. Основно го знаеха любителите на киното от

филма на Иржи Менцел „Капризно лято“. Смяташе се за труден, почти непреводим. Първо преведох романа „Пекарят Ян Мархоул“. Мархоул е чешкият Дон Кихот и аз открих в него много допирни точки със собствената си натура, психика и поведение. Там има една фраза, която много често цитирам: „Когато нямаше какво да даде, той раздаваше себе си“. След този преvod набрах кураж за любимото си произведение на Ванчура „Капризно лято“. Смени се режимът и в културата, както знаете, всичко отиде по дяволите. Моят преvod остана неиздаден. Добре, че колегите от Университета Янко Бъчваров и Величко Тодоров го издадоха по повод моята 50-годишнина. Безкрайно съм им благодарен – това наистина беше най-хубавият подарък за юбилея ми. Романът ми донесе награда на Съюза на преводачите и наградата „Пловдив“ за най-добър преvod на годината. И тогава ми предложиха Кундера. Преведох „Шегата“, но едва десет години по-късно я издаде „Колибри“. Има двама писатели, с които се уеднаквявам – Никос Казандзакис

и Бохумил Храбал. Те са формирали моя манталитет, поведение и житейска философия. Обичам внушенията им, ненатрапчивата им философия. Мъдростта, която носи един живял пълноценно живота си човек. Откривах я най-вече в героите на Храбал. Мечтаех да го превода. Мислех, че след като съм се справил с Ванчура, ще се справя лесно и с Храбал, оказа се, че не е така. Храбал най-много ме е измъчи, но ми е и най-свиден. Преведох „Обслужвал съм английския крал“ и една експериментална новела „Уроци по танци за начинаещи и възрастни“, известна сред чехите като изречение от 50 страници. Радвам се, че името ми е изписано под заглавия с голяма стойност.

В ЗВЕЗДНА ХАРМОНИЯ С ПРАГА

Прага е голямата ми любов. Навярно защото е в моя зодиакален знак – знакът на Лъва. С други думи, аз съм в звездна хармония с Прага. От това магията ѝ се усилва. Щастлив съм, че мога да показвам града, който обичам на гръцки, руски и български туристи, да ги приближавам към красотата и към обаянието му, опитвам се да ги накарам и те да го заобичат, както го обичам аз. Отново откривам разковничето, което обединява моите три живота - моята любов към нещо и стремежът ми да покажа и на другите, да ги спечеля за каузата и да бъде полезен. Щастлив съм, защото цялата ми обич винаги се е връщала – тя е взаимна. Знаем, че Пловдив ме обича. Ходейки по Стария град и по Главната улица на града винаги съм имал усещането, че ме поздравяват и ми кимат с комините си и с покривите си старите къщи. Крачейки по Прага, има чувство, че ми намигат фигурите и статуите от фасадите, че ми се усмихват дружелюбно. И този град ме обича, както аз го обичам. Винаги съм мечтал да живея тук и заради езика. Исках да го овладя до съвършенство. Ама то език като език ли е, няма научаване! Тук дойдохме заради дъщеря си, която се задоми в Германия. Казах си: „Защо да не си спестим мъченията, свързани с пътуването до Прага и да останем тук?“. Познати чехи ме провокираха, че в Чехия имам шансове в областта на туризма и реших да пробвам. Тук

съм със съпругата ми вече 12 години и съм щастлив, че живея в любимия си град.

Страшно съм горд, че един българин показва на други чужденци един прекрасен европейски град. Знаят ме като Василис Българина. Животът ми има два начина на употреба – зиме в Прага, лете в Гърция. Зимата отварям очите на гърците към Прага, а лятото – на чехите към Гърция. Чувствам се като духовен мост между балканската и чешката култура.

НОСТАЛГИЯТА ПО РОДИНАТА

В Чехия ми липсват старите приятели. Често ме хваща носталгията, което е свързано и с възрастта, липсват ми истинските приятели, с които сме минали през всички изпитания. Липсват ми премиерите, откриванията на изложби, гостуванията, трапезите, туршиите, баниците, мохабетите. И в Прага имам интересен кръг от хора - интелектуалци, с които общувам, но не е същото. Много се радвам, че попаднах в сдружение

„Възраждане“. Във „Възраждане“ съм с душата си - срещам хора от „моята черга“, които ми допадат, които са ми близки – художници, музиканти, певци от Операта, колегите, които

идват от Университета, млади българи, с които се познавам и имам прекрасни отношения. Изпитвам удоволствие и от общуването със списание „Българи“. „Българи“ се списва професионално. Харесва ми всичко в него: графичното оформление, концепцията, структурата и най-вече - българският език. Като филолог съм чувствителен към родния ни език и много страдам заради неговото поголовно осакатяване, което се извършва в България, и поспециално в медиите.

ХОРАТА СА РАЗДЕЛЕНИ НЕ ПО ГЕОГРАФСКИ ШИРИНИ, А ПО ДУХОВНИ СЛОЕВЕ

Някои чехи често говорят с пренебрежение за Балканите. Обикновено това са комплексирани хора. По принцип не обичам, когато се говори за нации. Хората са разделени не по географски ширини, а по духовни слоеве. Срещал съм много чехи, които искрено ми се радват, че познавам езика и културата им. А на простака чех му е все тая, че аз владя по-добре и от него родния му език и познавам в детайли големите чешки автори. Чехите сами се определят в две категории – чехи и чехачкове (това са дребните души). И понеже работя със словото, общувайки с какви ли не хора и откъде ли не, често ми се случват случки, които истински ме развеселяват. Казват, че притежавам дар слово. Когато се запознах с голямата българска народна певица Надка Караджова, която представях на концерта ѝ в Прага преди години, тя призна, че никой досега не я бил представял така красиво и ме нарече Златоуст, така написа и на диска, който ми подари. Но най-много ме развеселиха думите на един познат чех, който каза: „Ти си най-прекрасният чех, когото съм срещал!“. Забавно, нали? Казано от мен звучи твърде нескромно, но знам ли...

Васил Самоковлиев е роден в Поморие през 1946 г. Завършва „Славянска филология“ в Софийския университет. Дългогодишен университетски преподавател по чешки и български в Пловдив. Бил е председател на Дружеството на преводачите в Пловдив от 1988 до 1996 г. През 1995 г. получава наградата „Пловдив“ и наградата на Съюза на българските преводачи за най-добър преводач. От 1996 г. живее и работи в Прага.